

Notiser

På Lovön kan man se talltita besöka fågelmatning

På Lovön finns skogsmatning vintertid sedan snart 10 år tillbaka. Åk via Drottningholm mot FRA och ta av mot Lambarudd. Vid vägskalet till Kovik ligger matningarna (röda punkter, se kartan).

Där har alla möjlighet att observera främst mestågens traditionella deltagare. Mest belönande är att talltitan, numera rödlistad, är en ”säker” obs vid i princip varje besök. Matningen har alltså två stationer. Förutom talltitan ses regelmässigt även tofsmes och svartmes vid själva matningen, och kungsfågel, trädkrypore och ibland mindre hackspett i nära anslutning. Större hackspett, nötskrika, domherre, sidensvans och stjärtmes är också frekventa besökare.

Rovfåglar, främst sparvhök men även sparvuggla och kattuggla har förekommit. Rapporterna på Artportalen anger årligen 40–60 arter under perioden november till mars. Matningen är ett privat initiativ och alla intresserade kan bidra genom att fylla på foder.

Jan Wernerman

jan.wernerman@karolinska.se

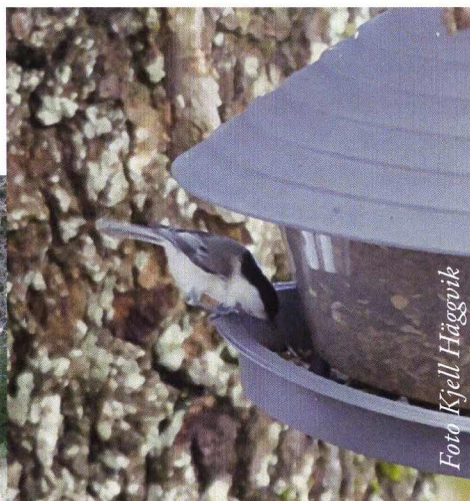

Foto Kjell Häggvik

Foto Jan Wernerman

Talltita.

Bordet är dukat!

Backsvalorna i Ekerö kommun – historik och dagsläge

Det finns en liten grupp fågelarter som klarat av konststycket att sprida sig ut över hela vårt klot. Backsvalan är en av dessa. Den häckar runt om på norra halvklotet, från Nordamerika, genom Europa, bort mot Sibirien och ända fram till norra Kina. Övervintringen sker i södra Asien, Afrika och Sydamerika. Endast i Australien lyser den med sin frånvaro. Denna svala häckar kolonivis nära vatten, traditionellt utefter floder och vattendrag, vid sjökanter eller till och med havsstränder, där den bygger bon genom att gräva ½–1 meter långa horisontella tunnlar i branta sandbankar.

När Västeuropa och USA började industrialiseras och floder och älvar att började regleras, försvann backsvalans häckningsbiotoper successivt. Detta kunde ha slutat riktigt illa för svalan i dessa regioner om det inte vore för att denna utveckling krävde enorma mängder sand och grus för att bygga städer och motorvägar. Jättelika grustag anlades och precis som vi människor alltmer urbaniserades, flyttade ihop i stora städer, flyttade backsvalorna från dessa små spridda kolonier utefter flodstränderna och besatte istället de höga lodräta branterna vid något sandtag. Ibland bildade de mäktiga kolonier bestående av åtskilliga tusen par.

Med början på 1980-talet minskade behovet av grus, man började använda stenkross i större utsträckning och lagstiftningen skärptes av miljöhänsyn. Allt fler grustag lades ner och fylldes igen över hela Västeuropa. Detta fick allvarliga konsekvenser för backsvalorna. I flera europeiska länder, däribland Sverige, blev arten rödlistad. Artdatabanken gjorde år 2003 en riksinventering av backsvala och räknade då ca 33 000 par. Även om man senare uppskattat antalet till drygt 50 000 par, genom mer heltäckande och noggranna inventeringar, har arten troligen decimerats kraftigt sedan dess med anledning av att grustag lagts ner i en accelererande takt under 2000-talet. I Syd- och Mellansverige, som hyser den största populationen i landet, är drygt 90 % av svalkolonierna belägna

i grustag. Sveriges största koloni är belägen vid Klevbadet på Öland där man tidigare har räknat drygt 1000 par.

Som ung pojke i slutet av 1950-talet började jag att intressera mig för backsvalorna som koloniserat grustagen på Ekerö-Munsös rullstensåsar utefter Långtarmen. Jag bodde utanför Stenhamra på somrarna och kunde ro över till ”Gropen”, sandtaget som låg en knapp km sydost om Skytteholms herrgård vid Menhammarsviken. Här fanns en koloni på några hundra par. När jag sedan fått en motor på båten kunde jag ta mig längre bort och hittade då sandtaget vid Myran, lite längre söderut. Detta var ett större sandtag och hade en ännu större koloni med backsvalor.

I slutet av 1960-talet försvann många backsvalor från kolonierna. Man spekulerade i om den då svåra torkan i Afrika, där våra svenska svalor övervintrar söder om Sahara, hade något med saken att göra. Sandtagen vid ”Gropen” och Myran lades ner någon gång i denna veva och backsvalorna försvann naturligtvis även därifrån. Uppe vid Kersö, på andra sidan Huvududden fanns fortfarande en koloni med minst 100 par. Jag hittade aldrig sandtaget vid ”Blå Lagunen” på den tiden, men förmodligen fanns det kolonier även där.

Jag lämnade Sverige i slutet på 1970-talet och är osäker på när dessa sandtag lades ner, men när jag återkom till landet 2003 fanns det endast två sandtag med backsvalor kvar i kommunen. Det vid Älvsnäs som hade ca 50 par (detta sandtag lades ner något år senare och svalorna försvann) och kommunens enda ”aktiva” grustag där sand fortfarande skopas ut, finns uppe vid Lötén på Munsö.

Här håller en liten tapper skara av dessa gulliga, originella svalor fortfarande stånd – kommunens sista koloni, efter att ha haft kanske ca 1 000 par under svalornas ”storhetstid” på Ekerö på 1950- och 1960-talet. Två små kolonier finns kvar, den ena på 30–40 bon, den större på kanske 80–100 bohål. Men de är hotade även här. Visserligen fick Jehanders, som äger grustaget, sitt tillstånd för

brytning förlängt, vilket ger den mindre kolonin vid Malmtorp viss respit. Svalorna byter till nya häckningskanter nästan årligen och Göran Groth, Jehanders förman på platsen, har hitintills sett till att de har tillgång till lämpliga branter. Den större kolonin nära huvudkontoret vid Malmvik är däremot starkt hotad efter beslut att förlägga en kross för sprängsten från ”förbifart Stockholm” precis där.

MOF har tagit på sig att försöka rädda denna sista lilla spillra innan den försvinner som häckfågel i kommunen. Ett samarbete med Jehander och länsstyrelsen har startats för att undersöka olika möjligheter att bibehålla lämpliga gruskanter vid Löten för att underlätta häckning. Även SLU i Uppsala är intresserat att forska på landskapsdesign – det låter lovande.

Utomlands, främst i Storbritannien och Tyskland, har man experimenterat med häckningsboxar av olika storlekar och nått mycket positiva resultat. Kanske vi skulle sätta upp en grupp vid Svartsjö däme? Vore det inte spännande att ha en koloni med 20–30 par backsvalor vid sidan av plattformen där – i så fall landets första!

Bengt Legnell
legnell@hotmail.com

Göktytorna på Ekerö hade det troligen svårt 2015

Med de göktyteholkar som sattes upp våren 2015 finns nu 68 stycken fördelade på 10 lokaler. Dessa holkar ingår i ett större projekt som undertecknad driver med idag 220 holkar för göktyta uppsatta i lämpliga områden runt Stockholm.

Det blev fem häckningar på Mälaren vilka resulterade i 39 ungar som alla ringmärktes. Efterkontroll har ännu inte gjorts i alla holkarna men det kan befaras att samma sak har skett här som i många av de övriga holkarna i projektet; att många ungar har dött innan de blivit flygga. Under de tio år som undertecknad har drivit projektet sticker 2015 ut som det allra sämsta, med många häckningar där ungar dött i nästan flyg ålder. En till stora delar kall och regnig sommar får nog anses vara huvudorsaken.

Göktytan lägger stora kullar med oftast 10–11 ägg och 8–10 ungar brukar nå flyg ålder. Göktytan är en myrspecialist och ungarna matas nästan uteslutande med myrpuppor. Det är framförallt de myror som har sina stackar i grästuvor som står högst upp på göktytans menyval.

Göktyta är en sparsamt förekommande häckfågel i de holkar som är gjorda för att tilltala arten. På varje lämplig lokal sätts 4–6 holkar upp för att minska konkurrensen med framförallt talgoxen, som häckar i de flesta av dessa holkar. Bristen på trädhål gör att andra också uppskattar holkarna med ingångshålet som har en diameter runt 35 mm. Vanligast är talgoxe, nötväcka och i enstaka fall svartvit flugsnappare, blåmes och ibland även bälgetingar!

Sören Lindén
soren.linden@naturfakta.se

Minst 12 ungar trängs i denna göktyteholk.